

Terminologie adherence k léčbě – prvotní konsenzuální překlad pomocí Delphi metody

Kateřina Malá-Ládová, Eliška Voříšková, Barbora Košťálová, Josef Malý

Katedra sociální a klinické farmacie, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Univerzita Karlova

Úvod a cíl: Terminologie adherence (resp. compliance) popisující chování pacienta směrem k farmakoterapii je v literatuře používána často nekonzistentně a roztržštěně. V anglickém originále proto vznikla tzv. ABC taxonomie za účelem klasifikace a sjednocení používaných pojmů. Cílem této práce bylo ustanovení prvotního konsenzuálního překladu české terminologie zabývající se problematikou užívání léčiv prostřednictvím Delphi metody.

Metodika: V období od února do května 2021 proběhlo tříkolové anonymní on-line dotazníkové Delphi šetření. Dotazník obsahoval otázky na překlady sedmi pojmů a jejich definic vycházejících z ABC taxonomie, přičemž výsledný konsenzus byl ustanoven na základě předem definované míry shody respondentů.

Výsledky: Ze 106 kontaktovaných panelistů různých zdravotnických profesí odpovědělo v prvním kole 46 (43,4 %). Dostatečného konsenzu (≥ 85 %) bylo dosaženo u překladů dvou definic. Ve druhém kole se 32 respondentům podařilo ustanovit konsenzuální znění (> 75 %) jednoho pojmu a čtyř definic. Na třetí kolo reagovalo 24 respondentů a pro všechny zbylé pojmy a definice ustanovilo mírný (> 50 %) až silný (> 95 %) konsenzus. Soubor pojmů souvisejících s užíváním léčiv ustanovený pro český jazyk byl následující: adherence k léčbě, zahájení léčby, zavedení léčby, přerušování léčby, setrvávání na léčbě, management adherence a obory související s adherencí.

Závěr: Ustanovení konsenzuálních překladů všech českých pojmů a definic souvisejících s adherencí k léčbě může přispět k větší harmonizaci a možnosti porovnání vědeckých prací i ke zlepšení komunikace mezi odbornou veřejností. Je však třeba tento konsenzus ještě potvrdit na větším počtu odborníků zabývajících se danou problematikou včetně zapojení odborných společností.

Klíčová slova: ABC taxonomie, adherence k léčbě, Delphi metoda, konsenzus, terminologie.

Medication adherence terminology – the first consensual translation using the Delphi method

Background: The terminology of adherence (or compliance) describing the patient's medication taking behavior is often used inconsistently and fragmented in the literature. Therefore, the English original of so-called ABC Taxonomy was developed to classify and unify the terminology. The aim of this paper was to establish the first consensual translation of Czech terminology dealing with the issue of medication taking behavior using Delphi method.

Methods: In the period from February to May 2021, a three-round anonymous online Delphi questionnaire survey was conducted. The questionnaire contained items for translations of seven terms and their definitions based on the ABC Taxonomy, while the resulting consensus was established by a predefined degree of agreement of the respondents.

Results: Out of 106 contacted panelists representing different healthcare professions, 46 (43.4%) answered in the first round. Sufficient consensus ($\geq 85\%$) was reached for the translation of two definitions. In the second round, 32 respondents managed to establish a consensus ($> 75\%$) of one term and four definitions and 24 respondents in the third round established a mild ($> 50\%$) to strong ($> 95\%$) consensus for all remaining terms and definitions. The set of terms related to medication taking for the Czech language was as follows: adherence k léčbě, zahájení léčby, zavedení léčby, přerušování léčby, setrvávání na léčbě, management adherence and obory související s adherencí.

Conclusion: The consensual translations of all Czech terms and definitions related to medication adherence can contribute to greater harmonization and comparability of scientific papers as well as to enhance the communication between scientific and clinical community. However, this consensus needs to be confirmed by a larger number of experts dealing with adherence issue, including the involvement of professional societies.

Key words: ABC Taxonomy, consensus, Delphi method, medication adherence, terminology.

Úvod

Od 70. let 20. století začal být kladen větší důraz na vztah zdravotník-pacient-léčivo. Tento vztah byl dříve nekonzistentně popisován různými slovními spojeními (1), než si problematika pravidelného a správného užívání léčiv pacientem vyžádala zavedení relevantních terminologických jednotek. Jednotná terminologie by tak mimo jiné usnadnila porozumění a komunikaci mezi odbornou veřejností. V současné době patří mezi nejčastěji používané pojmy popisující chování pacienta směrem k farmakoterapii: adherence, compliance, konkordance, perzistence a jejich antonyma. Každý z těchto pojmů má však odlišný význam, který autoři odborných publikací mnohdy nerespektují a lze tak hovořit o roztříštěnosti a neucelenosti jejich vnímání (2).

Jedním z prvních definovaných pojmů byla compliance (3), kterou od 90. let postupně nahradil termín adherence zdůrazňující aktivní zapojení pacienta do vlastního terapeutického plánu (4). Přesto i sama adherence může mít více významů. V oblasti zdravotní péče se lze nejčastěji setkat s adherencí zdravotníků k doporučeným postupům (5), adherencí pacienta k pokynům zdravotníka týkajících se léčby a režimových opatření (4) či adherencí pacienta k užívání předepsaných léčiv (6). Uvedené fenomény spolu vzájemně souvisí a při léčbě se dvojice zdravotník-pacient dotkne každého z nich.

Výjimkou v nesourodém používání pojmů není ani česká literatura. Čeští autoři jsou výrazně nejednotní a v publikovaných sděleních není patrný společný ukazatel v používání standardního taxonomického rozdělení pojmů a definic. Jednotlivé pojmy jsou

někdy vnímány jako slova stejného významu (např. adherence je zaměňována za compliance), jindy jsou chápány opačně (např. definice adherence k léčbě odpovídá významu compliance); některé pojmy jsou řazeny hierarchicky nad sebe (např. adherence je nadřazená compliance a perzistenci), zatímco jindy je tomu zcela naopak (7).

Ve snaze sjednotit používanou terminologii přijala mezinárodní odborná společnost International Society for Medication Adherence (ESPACOMP) dokument s názvem *Ascertaining Barriers to Compliance (ABC) taxonomy* (2, 8). Při tvorbě této taxonomie obsahující jasně definované pojmy byla nejdříve provedena systematická rešerše literatury následovaná konsenzuální diskuzí na výroční konferenci společnosti. Z té vyplynul seznam sedmi pojmů a definic publikovaný v anglickém jazyce v roce 2012 (Tab. 1). Taxonomicky bylo chování pacienta při užívání léčiv vymezeno třemi složkami. Tyto složky rozlišují jednak samotné chování pacienta při užívání léčiv (medication adherence) zahrnující tři fáze (initiation, implementation, discontinuation) a kontinuitu léčby (persistence), jednak proces, který užívání léčiv popisuje a řídí (management of adherence), a vědní obory, jež adherenci studují (adherence-related sciences) (2, 8).

ABC taxonomie je postupně přejímána po celém světě, což si vyžaduje překládání do národních jazyků. Prvními oficiálně publikovanými se staly překlady do francouzštiny a němčiny (9), na které navázala iniciativa společnosti ESPACOMP s cílem přeložit originální ABC taxonomii do dalších jazyků, jako například španělštiny, portugalštiny, italštiny, holandštiny, rumunštiny a češtiny.

Tab. 1. Originální anglická terminologie podle tzv. ABC taxonomie. Převzato z práce Vrijens B. a kol.: *A new taxonomy for describing and defining adherence to medications* (2).

Termíny	Definice
Adherence to medication / medication adherence	The process by which patients take their medications as prescribed.
Initiation	The process starts with the initiation of the treatment, when the patient takes the first dose of a prescribed medication.
Implementation	The process continues with the implementation of the dosing regimen, defined as the extent to which a patient's actual dosing corresponds to the prescribed dosing regimen, from initiation until the last dose is taken.
Discontinuation	Discontinuation marks the end of therapy, when the next dose to be taken is omitted and no more doses are taken thereafter.
Persistence	Persistence is the length of time between initiation and the last dose, which immediately precedes discontinuation.
Management of adherence	It is the process of monitoring and supporting patients' adherence to medications by health care systems, providers, patient, and their social networks. The objective of management of adherence is to achieve the best use by patients, of appropriately prescribed medicines, in order to maximise the potential for benefit and minimise the risk of harm.
Adherence-related sciences	This element includes the disciplines that seek understanding of the causes or consequences of differences between the prescribed (i.e. intended) and actual exposures to medicines. The complexity in this field, as well as its richness, results from the fact that it operates across the boundaries between many disciplines, including but not limited to medicine, pharmacy, nursing, behavioural science, sociology, pharmacometrics, biostatistics and health economics.

Cíl

Cílem této práce je ustanovení prvotního konsenzuálního překladu české terminologie zabývající se problematikou užívání léčiv prostřednictvím Delphi šetření.

Metodika

Za účelem vytvoření jednotného překladu originálního anglického znění ABC taxonomie napříč světovými jazyky vznikla v rámci společnosti ESPACOMP pracovní skupina pro překlady. Ta v roce 2019 zveřejnila doporučení „Preferred Methods for Translation of the ABC Taxonomy for Medication Adherence“ (10), ze kterého vycházela i metodika této práce. Díky dané metodice mohl být vytvořen prvotní překlad české terminologie.

Celý proces byl zahájen literární rešerší identifikující klíčové publikace, používané pojmy a jejich definice a dále odborníky zabývající se danou problematikou v psané literatuře. Rešerše české literatury je popsána v práci Voříšková E. a kol., přičemž pro tento konsenzus byla použita literatura publikovaná do ledna 2021 (7, 11).

Následovalo sestavení Delphi šetření, které je považováno za adaptabilní metodu výzkumu používanou k dotazování odborníků v daném odvětví a tím k vytvoření skupinového konsenzu vzniklého ze subjektivních názorů. Zpravidla se jedná o opakované strukturované dotazníky. Zúčastnění experti jsou označováni jako panelisté, respektive respondenti (12, 13). V této práci bylo provedeno tříkolové anonymní online Delphi šetření, pro které byly připraveny návrhy překladů všech sedmi pojmů a definic dle ABC taxonomie a další návrhy synonym těchto pojmů identifikovaných pomocí rešerše literatury (z hlediska samotného slova i navrhovaných přívlasků). Jako panelisté byli osloveni hlavní nebo korespondující čeští autoři publikací vycházejících z provedené rešerše recenzované české literatury (7, 11), respektive čeští autoři prací publikovaných v anglickém jazyce podle databáze PubMed (11). Rovněž byli tito panelisté v rámci prvního kola Delphi šetření požádáni o rozeslání dotazníku dalším kolegům, kteří se tématem adherence k léčbě zabývají. Dotazník pro Delphi šetření byl sestaven ve webovém rozhraní Microsoft Forms, v chráněném prostředí Farmaceutické fakulty v Hradci Králové. Úvodní slovo zahrnovalo představení a cíle projektu, odkaz na metodiku projektu a upozornění na možnost vícekolového šetření.

Před vlastním šetřením bylo provedeno pilotní testování, do kterého bylo zapojeno pět odborníků v různém věkovém spektru, s ukončeným vysokoškolským vzděláním a různého profesního zaměření. Nejednalo se však o experty na studovanou problematiku této práce a tyto osoby nebyly zapojeny do vlastního Delphi šetření. Na základě jejich návrhů došlo k opravám stran srozumitelnosti pokládaných otázek. Struktura ani význam pojmů a definic v dotazníku nebyly změněny.

První kolo Delphi šetření proběhlo ve dnech 9. 2. 2021 – 1. 3. 2021, kdy bylo prostřednictvím e-mailu osloveno 106 osob. V polovině daného období bylo všem osloveným panelistům zasláno jedno připomenutí. První kolo se skládalo ze 16 otázek obsahujících otevřené i uzavřené odpovědi. Odpovědi na všechny otázky byly povinné. Každý oddíl dotazníku obsahoval původní anglické znění pojmu a jeho definice, stejně tak otázku na výběr jejich českého ekvivalentu.

Úkolem panelistů bylo vybrat vhodný ekvivalent překladu z navržených možností nebo v případě nesouhlasu doplnit návrh vlastní. Pro ustanovení konsenzu v prvním kole byla určena minimálně 85% shoda mezi respondenty. V případě neustanovení konsenzu byly do dalšího kola vybrány všechny pojmy a definice, které získaly alespoň 10% shodu, a dále všechny nově navržené ekvivalenty, které byly lingvisticky správné. Součástí dotazníku byla i otázka na profesí respondenta a žádost o uvedení kontaktu pro oslovení v dalším kole. Tyto kontakty nebyly pro zachování anonymity nijak spojovány s konkrétními odpověďmi panelistů.

Druhé kolo Delphi šetření proběhlo od 19. 3. 2021 do 6. 4. 2021 a osloveni byli pouze respondenti z prvního kola. Opět byl zaslán jeden upomínkový e-mail. U každého z navrhovaných ekvivalentů bylo uvedeno procento hlasujících v prvním kole, případně byli respondenti informováni o ustanovení konsenzu. Pro ustanovení konsenzu ve druhém kole bylo potřeba minimálně 75% shody. Pokud ke konsenzu nedošlo, byly do dalšího kola vybrány všechny pojmy a definice, které získaly alespoň 10% shodu.

Analogicky s druhým kolem se uskutečnilo kolo třetí, a to ve dnech 19. 4. – 8. 5. 2021. Pro zajištění maximální návratnosti byly zaslány dva připomínkové e-maily. Za výsledný konsenzuální překlad byl považován ten, na kterém se shodlo více než 50 % respondentů.

Rozeslání každého kola dotazníku předcházela konzultace všech navrhovaných pojmů a definic s lingvistou, aby byla zajištěna správnost formulací v českém jazyce. Data byla deskriptivně analyzována. Výsledkem šetření bylo sestavení souboru pojmů a jejich definic konsenzuálně ustanovených pro český jazyk.

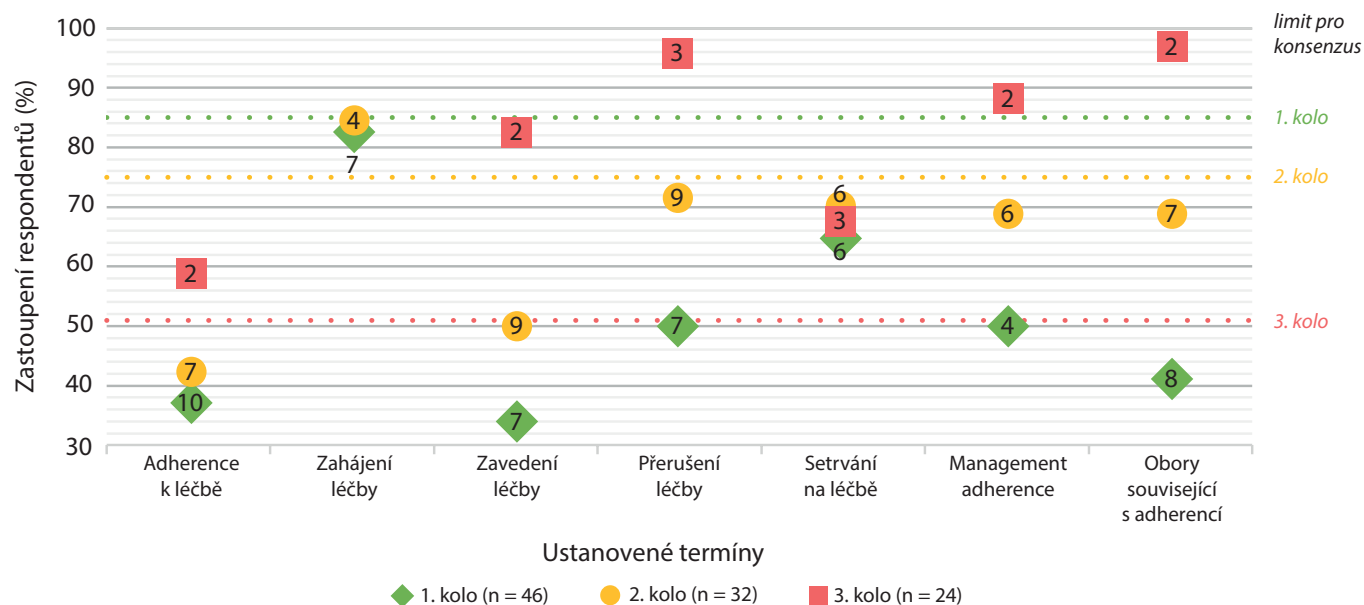
Výsledky

1. kolo Delphi šetření

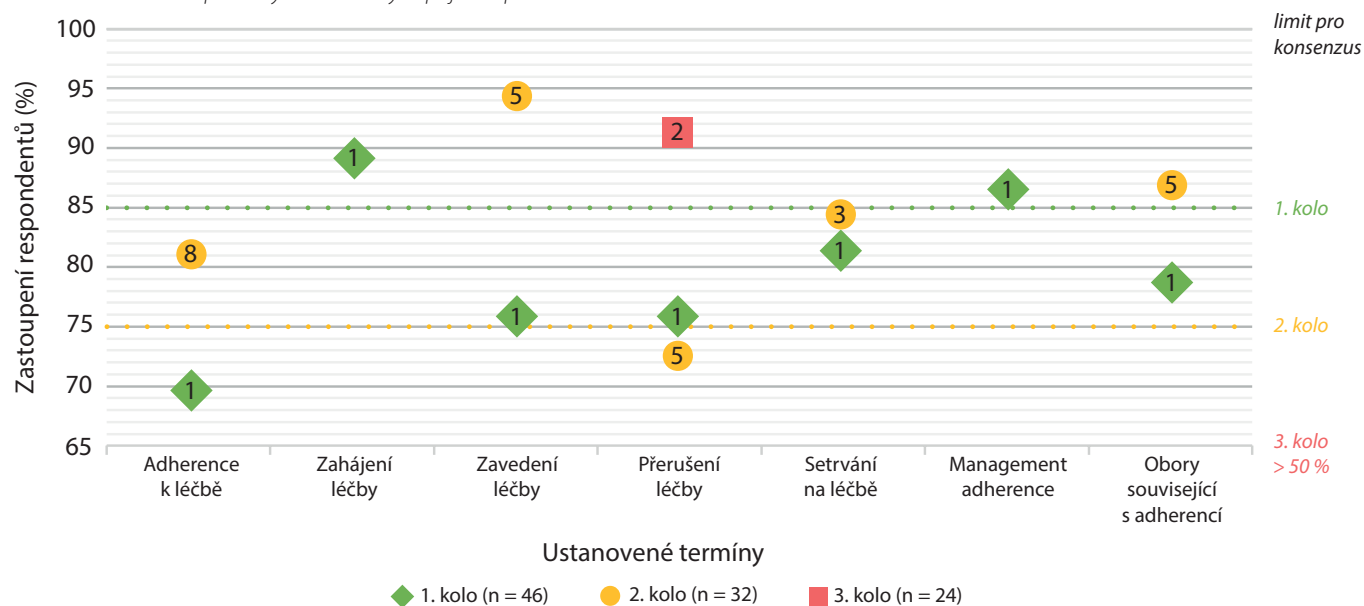
V prvním kole Delphi šetření, kterého se zúčastnilo 46 osob (43,4 % ze 106), byli nejvíce zastoupeni lékaři (29; 63,0 %), farmaceuti (11; 23,9 %) a psychologové (2; 4,3 %); dále po jednom všeobecná sestra, informatik, expert v hodnocení zdravotnických intervencí (HTA – Health technology assessment) a expert na bezpečnost léčiv pracující v oblasti farmakovigilance. Dostatečného $\geq 85\%$ konsenzu v tomto kole bylo dosaženo u překladů dvou definic. Obr. 1 demonstruje celkový počet návrhů pro překlady pojmů, které postoupily do dalších kol šetření. U Obr. 2 se jedná o počet navrhovaných variant definice daného pojmu.

V rámci otázky na výběr pojmu, který odpovídal anglickému originálu **medication adherence**, byl respondenty nejčastěji preferován pojem adherence k léčbě (37,0 %), pro který hlasovalo 10 lékařů (34,5 % z 29) a 6 farmaceutů (54,5 % z 11). Další tři pojmy dosáhnuvší více než 10% shody byly: adherence k farmakoterapii, léková adherence a adherence k medikaci. Nově navrženými ekvivalenty byly: dodržování léčby, plnění terapie, přilnutí k léčbě. Pro návrh českého překladu anglické definice hlasovalo 69,6 % respondentů a dále respondenti navrhli čtyři, respektive sedm nových možností, které buď pozměňovaly definici původní, nebo nabízely definici novou.

V otázce týkající se výběru českého překladu pro pojem **initiation** dominoval termín zahájení léčby (82,6 %). Nově navrhovanými ekvi-

Obr. 1. Preferované české pojmy v průběhu kol

Pozn. Číslo uprostřed ikony reprezentuje počet navržených pojmů v příslušném kole. V případě zahájení léčby bylo dosaženo konsenzu již ve 2. kole. n = počet respondentů jednotlivých kol.

Obr. 2. Preferované překlady definic českých pojmů v průběhu kol

Pozn. Číslo uprostřed ikony reprezentuje počet navržených definic v daném kole. V případě, že bylo dosaženo konsenzu v příslušném kole, nepostoupila otázka týkající se dané definice do následující kola. n = počet respondentů jednotlivých kol.

valenty byly: zahájení farmakoterapie, zahájení medikace, zahajování léčby. S návrhem českého překladu anglické definice souhlasilo 89,1 % respondentů a byl tak ustanoven konsenzus již v prvním kole.

U pojmu, který v češtině nejlépe vystihuje **implementation**, panovala alespoň 10% shoda pro: zavedení léčby (34,8 %), průběh léčby (28,3 %) a implementace léčby (10,9 %). Mezi nově navržené ekvivalenty patřily: implementace farmakoterapie, dodržování léčby, nastavování lékového režimu, resp. schématu, pokračování léčby, průběh farmakoterapie a zavedení medikace. Pro návrh překladu definice vyslovilo souhlas 76,1 % respondentů. Nově navrhované možnosti upravovaly danou definici (6 návrhů) nebo nabízely definici novou (3 návrhy).

Pro překlad pojmu **discontinuation** byly preferovány zejména přerušení léčby (50,0 %) a ukončení léčby (17,4 %). Nově navrženými ekvivalenty byly: vysazení léčby, ukončení farmakoterapie, odstoupení z léčby, předčasné ukončení léčby, přerušení léčby pacientem, přerušení medikace a svévolné přerušení léčby. Český ekvivalent definice podpořilo 76,1 % respondentů. Panelisté dále navrhli úpravu definice (5 návrhů), respektive přidali dvě zcela nové varianty.

Jako český ekvivalent pojmu **persistence** respondenti preferovali setrvání v léčbě (60,9 %) a perzistence k léčbě (10,9 %). Mezi nově navrhovanými byly: setrvání na léčbě, délka léčby, přesnost adherence, resp. vytrvalost s jakou pacient užívá léky podle terapeutického schématu, setrvání na farmakoterapii, setrvání ve farmakoterapii

a trvání medikace. S navrženým českým překladem definice souhlasilo 80,4 % panelistů. Respondenti nově navrhli tři úpravy a čtyři zcela nové definice.

V otázce týkající se překladu **management of adherence** dosáhly alespoň 10% shody management adherence (50,0 %) a management spolupráce pacienta (26,1 %). Nově navrhovanými ekvivalenty byly: management dodržování léčebného režimu, management lékové adherence, řízení adherence, řízení a kontrola farmakoterapie, sledování spolupráce, udržování adherence, zajištění adherence pacienta. Překlad definice byl konsenzuálně schválen v 87,0% shodě.

Nejčastěji volenými překlady pro **adherence-related sciences** byly obory související s adherencí (39,1 %), obory související se spoluprací pacienta (23,9 %) a obory spjaté s adherencí (10,9 %). Nově navrženými byly: vědecké obory studující adherenci, obory související s adherencí k léčbě, obory související se spoluprací pacienta v léčbě, obory související s vlivem lékové adherence na dosahování cílů ve farmakoterapii, obory věnující se adherenci pacientů, obory zabývající se adherencí. S navrhovaným překladem definice vyslovilo souhlas 78,3 % panelistů. Osm respondentů nabízelo úpravu původního překladu.

2. kolo Delphi šetření

Ve druhém kole bylo získáno ze 45 oslovených respondentů prvního kola 32 (71,1 %) odpovědí. I zde se nejčastěji jednalo o lékaře (18; 56,3 %) a farmaceuty (11; 34,4 %); po jedné odpovědi byly zastoupeny profese psychologa, experta na HTA a bezpečnost léčiv. V daném kole bylo dosaženo dostatečného konsenzu u jednoho pojmu a čtyř definic.

Stran výběru překladu **medication adherence** respondenti stejnou měrou preferovali pojmy adherence k léčbě (43,8 %) a adherence k farmakoterapii (43,8 %). U dvou nejvíce zastoupených profesí byly tyto pojmy preferované rovnoměrně. Návrh původního překladu definice z prvního kola, aniž by došlo k jejím úpravám, byl nyní v konsenzuální shodě u 81,3 % respondentů. I v případě pojmu **initiation**

se podařilo ustanovit konsenzus s 84,4% shodou pro překlad zahájení léčby. Naopak preference pro překlad pojmu **implementation** byly variabilní, nejčastěji respondenti volili zavedení léčby (50,0 %) a průběh léčby (25,0 %). U definice se podařilo ustanovit silný konsenzus (93,8 %). Pro český ekvivalent pojmu **discontinuation** bylo nejpreferovanějším překladem přerušení léčby (71,9 %), následované ukončením léčby a vysazením léčby. Ani definice tohoto pojmu nedosáhla potřebné shody pro ustanovení konsenzu. V otázce týkající se pojmu **persistence** bylo nejčastěji voleno setrvání na léčbě (68,8 %), následované setrváním na farmakoterapii a perzistencí k léčbě. Výběr českého ekvivalentu definice přinesl konsenzus (84,4 %). Výsledky otázky týkající se ekvivalentu pro **management of adherence** opět nebyly jednotné. Nejčastěji byly preferovány: management adherence (68,8 %) a management spolupráce pacienta (15,6 %). U překladu **adherence-related sciences** panovala většinová shoda na výrazu obory související s adherencí (68,8 %), nižší shoda byla pro obory zabývající se adherencí (12,5 %). Definice dosáhla potřebného konsenzu (87,5 %).

3. kolo Delphi šetření

V posledním kole odpovědělo z 32 oslovených osob 24 (75,0 %) respondentů. Poměrově stejně byly opět zastoupeny profese lékaře (11; 45,8 %), farmaceuta (10; 41,7 %) a po jedné odpovědi psychologa, experta na HTA a bezpečnost léčiv. V tomto kole se podařilo ustanovit konsenzus pro všechny zbylé pojmy a definice.

U překladu **medication adherence** byli respondenti i ve třetím kole nejdutnější. Mezi volenými variantami byl malý rozdíl ve výsledném počtu hlasů. Překlad adherence k léčbě dosáhl největší shody (58,3 %); zbylí respondenti hlasovali pro výraz adherence k farmakoterapii (41,7 %). Pro pojem **implementation** byl většinovým konsenzem zvolen výraz zavedení léčby (83,3 %). Silného konsenzu nakonec dosáhl jak překlad pojmu **discontinuation** ve znění přerušení léčby (95,8 %), tak překlad jeho definice (91,7 %).

Tab. 2. Ustanovená česká terminologie adherence k léčbě. Počet respondentů jednotlivých kol: 1. kolo = 46; 2. kolo = 32; 3. kolo = 24.

Termíny & Definice	Konsenzus (kolo Delphi)		
	1.	2.	3.
Adherence k léčbě (medication adherence)	37,0 %	43,8 %	58,3 %
Proces, během něhož pacienti užívají svá léčiva podle předepsaného režimu.	69,9 %	81,3 %	—
Zahájení léčby (initiation)	82,6 %	84,4 %	—
Užití první dávky předepsaného léčiva pacientem.	89,1 %	—	—
Zavedení léčby (implementation)	34,8 %	50,0 %	83,3 %
Míra, s jakou pacient skutečně užívá svá léčiva podle předepsaného dávkového režimu od zahájení až do užití poslední dávky.	76,1 %	93,8 %	—
Přerušení léčby (discontinuation)	54,3 %	71,9 %	95,8 %
Vynechání následující dávky léčiva podle předepsaného režimu, kdy již nejsou žádné další dávky pacientem užity.	76,1 %	71,9 %	91,7 %
Setrvání na léčbě (persistence)	65,2 %	68,8 %	66,7 %
Doba od zahájení do užití poslední dávky, která bezprostředně předchází přerušení léčby.	80,4 %	84,4 %	—
Management adherence (management of adherence)	50,0 %	68,8 %	87,5 %
Proces sledování a podpory adherence pacientů k léčbě z pohledu systému zdravotní péče, zdravotníků, pacientů a jejich sociálního zázemí. Cílem je dosáhnout nejlepšího možného užívání vhodně zvolené léčby za účelem maximalizace účinku a minimalizace rizik farmakoterapie.	87,0 %	—	—
Obory související s adherencí (adherence-related sciences)	41,3 %	68,8 %	95,8 %
Tato oblast zahrnuje vědní disciplíny zaměřené na podstatu nebo důsledky rozdílů mezi předepsaným (tzn. zamýšleným) a skutečným užitím léčiva. Komplexnost této oblasti vyplývá z faktu, že propojuje různé disciplíny zahrnující mimo jiné medicínu, farmacii, ošetrovatelství, behaviorální vědy, sociologii, farmakometrii, biostatistiku a zdravotnickou ekonomiku.	78,3 %	87,5 %	—

Druhým nejrozporuplnějším pojmem byl překlad **persistence**. V této otázce respondenti dali přednost pojmu setrvání na léčbě (66,7 %), kterému konkurovalo setrvání na farmakoterapii analogicky k jejich volbě adherence k farmakoterapii. Právě pro rozpor u překladů pojmů medication adherence a persistence měli respondenti možnost se v aditivní otázce vyjádřit ke sjednocení celé terminologie po vzoru zvoleného termínu „adherence k...“. Více než polovina respondentů hlasovala pro sjednocení celé terminologie (54,2 %). Ostatní se vyjádřili pro zachování ustanovených pojmů v takovém znění, v jakém dosáhly konsenzu, i přesto, že mohla vzniknout odlišnost jednotlivých přívlastků u termínů v názvosloví.

Při výběru ekvivalentu pojmu **management of adherence** byl většinou panelistů zvolen překlad management adherence (87,5 %). U překladu **adherence-related sciences** respondenti téměř jednomyslně zvolili možnost obory související s adherencí (95,8 %).

Tab. 2 předkládá konečné konsenzuální znění s uvedením procentuální shody v každém kole.

Diskuze

Prostřednictvím tříkolového Delphi šetření se podařilo vytvořit prvotní konsenzuální překlad české terminologie týkající se hodnocení aspektů užívání léčiv pacienty a korespondující s konceptem ABC taxonomie (2). Tento konsenzus byl vytvořen na základě mezinárodních postupů, čímž je zajištěna reprodukovatelnost výsledků i do dalších světových jazyků. V další fázi však bude nutné tento český překlad potvrdit na větším počtu odborníků zabývajících se danou problematikou včetně zapojení odborných společností, a to i z důvodů diskutovaných níže.

Jedním z nejproblematictějších pojmů k ustanovení byl paradoxně překlad pojmu adherence to medication / medication adherence. To mohlo být zapříčiněno například tím, že v prvním kole bylo respondentům nabídnuto deset různých variací tohoto pojmu. Do druhého kola postoupily čtyři z nich a další tři nové návrhy byly přidány od respondentů. Konsenzuálně ustanoveným termínem se ve třetím kole stala adherence k léčbě, která však získala nejnižší míru shody v rámci celého šetření mezi termíny i definicemi. Komplikací se nevyhnul ani výběr překladu definice adherence k léčbě, přičemž někteří panelisté rozporovali už její anglickou předlohu. Někteří z respondentů byla vnímána jako definice compliance, neboť jim zpravidla chybělo výslovné vyjádření aktivní participace pacienta na léčbě. Nicméně účelem šetření nebylo pozměňovat význam originální definice. Jednalo se pouze o překlad, což bylo panelistům vysvětleno v průvodním slově dotazníku.

Adherence k léčbě nebyla jediným pojmem, který respondenti s compliance zaměňovali. Rovněž definice pojmu zavedení léčby byla některými panelisty chápána jako ekvivalentní pro definici compliance. Zde mohlo dojít k nepochopení významu podle ABC taxonomie, která cílí převážně na hodnocení a měření adherence jako takové, aby se mimo jiné předešlo metodickým pochybením v odborných pracích a ujednotila se společná řeč napříč světovou literaturou. Je nasnadě, že těchto několik pojmů a jejich definic nemůže obsáhnout vztah pacienta k užívané farmakoterapii v celé jeho šíři. Může však prostřednictvím tohoto společného konceptu poskytnout jasná pravidla, jak postupovat v hodnocení adherence k léčbě, aby bylo možné porovnávat výsledky mezi sebou. V tomto ohledu lze od roku vydání ABC taxonomie vnímat narůstající počet publikací využívajících tuto

terminologii včetně její další aplikace do mezinárodních doporučených postupů určených pro výzkum zaměřený na adherenci k léčbě (14).

Z dalších překladů se pro respondenty ukázalo jako obtížné souznění s definicí pro zahájení léčby. V prvním kole komentovali tuto definici jeden farmaceut a jeden lékař, kteří se nezávisle na sobě shodli, že zahájení léčby nepovažují pouze za moment užití první dávky léčiva, ale spíše za krátké období, během kterého je léčba zahájena a správně nastavena. To vše závisí na charakteru léčiva. V klinické praxi je toto vnímání esenciální, nicméně pro obecné hodnocení adherence bez ohledu na typ léčiva a metodu měření adherence je nutné určit čas prvního užití (2). I přes tyto neshody se jednalo o definici, která dosáhla nejvyšší konsenzuální shody již během prvního kola Delphi šetření. Panelisté se dále neshodovali na překladu pojmu discontinuation, zejména v odlišení přerušení a ukončení léčby. V prvním kole dokonce u tohoto pojmu přispělo novými návrhy na překlad nejvíce panelistů. Ustanovený překlad přerušení léčby však nakonec získal nejvyšší procentuální zastoupení v celém Delphi šetření.

Důležité je zmínit rozdílné vnímání přívlastků léčba a farmakoterapie, které někteří panelisté považovali za zaměnitelné, jiní vyžadovali striktní vyjádření role léčiva, které poskytuje přívlastek farmakoterapie. Naproti tomu byla léčba spíše vnímána jako komplexní proces, který může zahrnovat farmakologickou i nefarmakologickou složku. Matoucí pro respondenty mohla být anglická verze pojmu medication, jež lze doslovně přeložit jako léčivo. Ve spojení s adherencí tedy jako léková adherence / adherence k léčivům / adherence k farmakoterapii / adherence k medikaci. Nicméně na základě drobných nuancí anglického jazyka lze slovo medication chápat také jako léčba. Koncepte ABC taxonomie je zaměřena převážně na léčiva a použití terminologie pro další typy terapií nebylo zamýšleno. Český jazyk však zaujímá možnost obojího použití, a to v kontextu příslušného textu. Je zajímavostí, že i přes jednoznačně častější používání spojení adherence k léčbě v české literatuře oproti adherence k farmakoterapii si byla v rámci dotazníkového šetření obě spojení v počtu hlasů téměř rovna. Za povšimnutí pak stojí nekonzistentnost volby u různých pojmů v rámci jednotlivých kol. Pojmy adherence k léčbě (43,8 %) a adherence k farmakoterapii (43,8 %) získaly stejný počet příznivců ve druhém kole, ale nebylo tomu tak u dvojice pojmů zahájení léčby (84,4 %) a zahájení farmakoterapie (12,5 %), nebo setrvání na léčbě (68,8 %) a setrvání na farmakoterapii (12,5 %). U dalších pojmů se výraz obsahující přívlastek farmakoterapie do následujícího třetího kola kvůli nízkému počtu souhlasných odpovědí ani nedostal.

Účast v dotazníkovém šetření byla poměrně vysoká, přestože v každém dalším kole klesala. Pokles respondentů zdůrazňoval nutnost limitovat celkový počet kol. V práci Haag a kol. zaměřené na francouzský a německý překlad lze také sledovat klesající trend v získaných odpovědích (9). I přes vysoký počet oslovených osob v prvním kole Delphi šetření pro francouzský (3 076) a německý jazyk (3 103) byl nakonec počet respondentů jednotlivých kol téměř shodný s českým šetřením. Na základě způsobu výběru panelistů pro francouzský a německý překlad (oslovení členů ESPACOMP a rešerše literatury v databázi PubMed za posledních 5 let) mohla být předpokládána vyšší pravděpodobnost shody v odpovědích, nicméně respondenti těchto dvou šetření pocházeli z různých zemí, což mohlo vést k nejednotnosti při ustanovování termínů a jejich definic (9). I český jazyk poskytuje velkou rozmanitost závislou na geografickém umístění řečníka, ale spisovná čeština

je v České republice pouze jedna. Je také jednodušší sjednotit odpovědi respondentů z jedné země než z několika států.

Silnou stránkou šetření bylo, že se jej zúčastnili odborníci různých zdravotnických profesí. Dominantně zastoupenou profesí bylo povolání lékaře, následované farmaceutem. Obě tyto profese v české literatuře výrazně více publikují v oblasti adherence k léčbě (7). Všechny tři koly se dále zúčastnil jeden psycholog a odborníci na lékovou politiku. Naopak všeobecná sestra a informatik se již kromě prvního kola více nezapojili. Z počátku se předpokládalo, že se lékaři a farmaceuti budou ve svých odpovědích výrazně rozcházet, nicméně se tak dělo pouze u vybraných pojmů. Názory různých profesí se například lišily ve výběru českého ekvivalentu pro implementaci, kterým se nakonec stalo zavedení léčby. Ve druhém kole tento termín volily dvě třetiny lékařů, naopak více než polovina farmaceutů volila pojem průběh léčby. Je také možné konstatovat, že lékaři všeobecně více přispívali novými návrhy k jednotlivým překladům pojmů a definic než ostatní profese. Na druhou stranu farmaceuti vnášeli do šetření více svých zamyšlení týkajících se dotazníku. Z toho lze vyvodit, že respondenti zastupující obě tyto profese měly velký zájem na ustanovení konsenzu. Zastoupení jednotlivých profesí se lišilo v porovnání s francouzským a německým překladem, což mohlo být zapříčiněno ne zcela stejným způsobem výběru souboru panelistů (9). Výhodou dotazníkového šetření jistě bylo, že respondenti měli možnost vkládat své vlastní návrhy na překlady v průběhu šetření, a tak byla zvýšena pravděpodobnost zachytu všech používaných pojmů a definic.

Mezi obecné limity lze zařadit formulaci otázek, která však byla minimalizována pilotací dotazníku. Dále je třeba zmínit, že potřeby výzkumu se v čase mění. Stejně jako procházelo vlastní definování pojmů ohledně užívání léčiv rychlou proměnou ve světové literatuře, tak se ani jednotliví respondenti nedokázali vždy jednoznačně shodnout na nejlepším vhodném pojmu, který by byl ekvivalentní s anglickým originálem. Tato neshoda mohla být umocněna potenciálním nenalezením všech odborníků zabývajících se problematikou adherence k léčbě, zvláště těch, kteří nepublikují. Se snahou eliminovat tento faktor byli respondenti v prvním kole požádáni o přeposlání dotazníku dalším odborníkům. Panelisté také až na jediný pojem (management adherence) preferovali ve větší míře česká slovní spojení a zavrhovali anglicismy (např. perzistence, implementace, iniciace). V současné době je přejímání mnoha odborných termínů v anglické mutaci běžné a lingvisté mnohdy tyto varianty dokonce upřednostňují pro jejich snadší aplikaci do výzkumu a komunikaci mezi odborníky. Je tedy otázkou, jaké

bude přijetí ryze českých výrazů napříč odbornou komunitou. Z jazykového hlediska nemusí být některé překlady vnímány jako zcela ideální i přesto, že byly panelisty přijaty a lingvisty potvrzeny (např. zavedení léčby, kde použití dokonavého slovesa nekoresponduje plně s konsenzuálním překladem definice). Dalším krokem proto bude analýza postojů k zjištěným překladům v rámci širší odborné komunity v České republice s cílem ověřit, zda zjištěné překlady mohou být přijaty většinou odborné veřejnosti či je bude nutné modifikovat, aby je bylo možné v budoucnu celoplošně používat. Proto je nutné celý tento konsenzus považovat za prvotní a je třeba jej potvrdit na širší odborné komunitě, kdy součástí bude také oslovení odborných lékařských a farmaceutických společností. Zvolený postup byl jednomyslně schválen i při navazující společné schůzce pracovní skupiny pro překlady společnosti ESPACOMP, která po ustanovení konsenzu ve španělštině, portugalštině a italštině došla k podobným závěrům a připraví doplnění metodických pokynů pro další překlady, respektive diskuzní podněty, aby se zvýšila výtečnost podobných prací v budoucnu.

Závěr

Ustanovení konsenzuálních překladů českých pojmů a definic souvisejících s adherencí k léčbě může přispět k větší harmonizaci používané terminologie ve výzkumu, výuce i klinické praxi. Předpokládá se, že ustanovená terminologie bude využívána primárně pro vědecko-výzkumné účely, ačkoliv by bylo vhodné, aby se v této terminologii orientovala každá osoba účastnící se přímo i nepřímo péče o pacienta užívajícího farmakoterapii. Při vlastní komunikaci s pacientem není nezbytné používat správnou terminologii, jelikož by odborné výrazy mohly být pro pacienta matoucí až stresující. Nicméně pro porovnatelnost odborných prací a pro větší porozumění mezi odbornou veřejností je sjednocení jazyka zásadní.

Předkládaný prvotní konsenzuální překlad terminologie adherence k léčbě bude nutné ještě potvrdit na větším počtu odborníků zabývajících se danou problematikou včetně zapojení odborných společností.

Autoři si dovoluji srdečně poděkovat za odborné konzultace prof. Dyfrigu Hughesovi (Univerzita Bangor, Spojené Království) a Dr. Bernardu Vrijensovi (AARDEX, Belgie), za lingvistické korekce Jazykovému centru, Univerzita Pardubice a Bc. Veronice Kubecové, a dále všem panelistům za účast a podnětné diskuze. Tato práce byla vytvořena v rámci projektu Translation of the ABC Taxonomy odborné společnosti ESPACOMP. Práce byla podpořena grantem Univerzity Karlovy (SVV 260 551).

LITERATURA

- Steiner JF, Earnest MA. The language of medication-taking. *Ann Intern Med* 2000; 132(11): 926-30.
- Vrijens B, De Geest S, Hughes DA et al. A new taxonomy for describing and defining adherence to medications. *Br J Clin Pharmacol* 2012; 73(5): 691-705.
- Sackett DL, Haynes RB. Compliance with Therapeutic Regimens. The Johns Hopkins University Press: Baltimore (MD, USA) 1976. ISBN 0801817838.
- Sabaté E, ed. Adherence to long-term therapies: evidence for action. World Health Organization: Switzerland 2003. [cit. 2021-11-20]. 18-20. Dostupné z WWW: <https://www.who.int/chp/knowledge/publications/adherence_full_report.pdf>.
- Mahtta D, Rodriguez F, Jneid H et al. Improving adherence to cardiovascular guidelines: realistic transition from paper to patient. *Expert Rev Cardiovasc Ther*. 2020; 18(1): 41-51.
- Horne R, Weinman J, Barber N et al. Concordance, Adherence and Compliance in Medicine Taking. 2005.
- Voríšková E, Košťálová B, Malý J, et al. Přehled české literatury zaměřený na terminologii adherence k léčbě. *Vnitř Lek* 2021; 67(8): E7-13. doi: 10.36290/vnl.2021.128.
- Vrijens B, De Geest S, Hughes D et al. Consensus on European taxonomy and terminology of patient compliance. In: Ascertaining barriers for compliance: policies for safe, effective and

cost-effective use of medicine in Europe. Final report of the ABC project. 2012. [cit. 2021-11-20]. 12-39. Dostupné z WWW: <<http://abcproject.eu/img/ABC%20Final.pdf>>.

- Haag M, Lehmann A, Hersberger KE et al. The ABC taxonomy for medication adherence translated into French and German. *Br J Clin Pharmacol* 2020; 86(4): 734-44.
- International Society for Medication Adherence. Preferred Methods for Translation of the ABC Taxonomy for Medication Adherence. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.espacomp.eu/project/abc-taxonomy/>>.
- Voríšková E. Konsenzuální česká terminologie v problematice adherence k léčbě. Diplomová práce, Farmaceutická fakulta, Univerzita Karlova 2021.
- Helmy R, Zullig LL, Dunbar-Jacob J, et al. ESPACOMP Medication Adherence Reporting Guidelines (EMERGE): a reactive-Delphi study protocol. *BMJ Open* 2017; 7(2): e013496.
- Hasson F, Keeney S, McKenna H. Research guidelines for the Delphi survey technique. *J Adv Nurs* 2000; 32(4): 1008-15.
- De Geest S, Zullig LL, Dunbar-Jacob J, et al. Improving medication adherence research reporting: ESPACOMP Medication Adherence Reporting Guideline (EMERGE). *Eur J Cardiovasc Nurs*. 2019; 18(4): 258-9.